

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü UNESCO'nun etik konularla ilişkili iki bağımsız uzman organı, Uluslararası Biyoetik Komitesi (IBC) ve Bilim ve Teknoloji Etiği Dünya Komisyonu (COMEST), Dünya'yı derinden etkileyen koronavirüs pandemisi ile mücadele sırasında baş gösteren biyoetik ve bilim etiği sorunlarına yönelik olarak hükümetlere yol gösterici bir [açıklama](#) yayınladı. Pandemi mücadelesinde açıklamadaki ilkeleri gözetilen politika ve uygulamaların uluslararası koordinasyon içinde hayata geçirilmesi ve hastalığın tedavisine yönelik yeni buluşların, insan hakları ve haysiyeti ilkeleri gözetilerek ve tüm insanlığın faydası için kullanılması son derece önemlidir. Açıklamanın Türkçe tercümesi aşağıda tam metin olarak verilmektedir.

COVID-19 HAKKINDA AÇIKLAMA: GLOBAL BAKIŞ AÇISIYLA ETİK KONULAR ÜZERİNE GÖRÜŞ

Pandemi seviyesine hızla ulaşan yeni akut COVID-19 koronavirüs enfeksiyonu, biyoetik açıdan küresel düşünce ve açıklama gerektiren bir hastalıktır. Ortaya çıkan birçok etik sorun, farklılıkları bir kenara bırakarak hep beraber etik ilkelere dayalı çözümleri ortaya koyabilmeyi gerektirir. Kökenini insan haklarından alan biyoetik ve bilim-teknoloji etiği bakış açısı, bu zorlu pandemi bağlamında alınacak önlemlerde anahtar rol oynamalıdır.

Biyoetik ve bilim-teknoloji etiği alanlarında uluslararası danışma organları olan IBC ve COMEST, bu dramatik durumun üstesinden gelmek için siyasi ve coğrafi sınırlar ile kültürel farklılıkların ötesine geçip ortak ihtiyaç ve sorumluluklarımıza odaklanarak acil önlemler alınmasını gerekli görmektedir. Bu tür acil durumlarda, biyoetik ve etik komiteleri siyasi kararların sağlam bilimsel temellere dayalı, etik ilkelere ilham alarak ve onların kılavuzluğunda alınması bakış açısıyla ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde yapıcı bir diyalogun sürdürülmesinde rol oynamalıdır.

IBC ve COMEST, tüm dünyada acil olarak farkına varılması gereken bazı önemli etik konuları küresel bir bakış açısıyla vurgulamak ve hükümetler tarafından aşağıda verilen ilkelere dayalı acil eylemlerin hayata geçirilmesi için çağrı yapmaktadır:

1. Sağlık politikası ve sosyal politikalar gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde, bilinmeyen yeni bir patojenle ortaya çıkan belirsizlikleri dikkate alarak, küresel etik ilkelerin kılavuzluğunda ve sağlam bilimsel kanıtlara dayalı olarak yapılandırılmalıdır. Pandemi yayılımı ve etkisi hakkında mümkün olduğunca tek tip veri toplama kriterlerini benimsemek için uluslararası çaba gösterilmelidir. Birey ve toplumun sağlığı ve güvenliğini ön planda tutan bir politik stratejinin kurumsallaştırılması ve bilimsel, etik ve politik aktörler arasında disiplinlerarası bir diyalog yürüterek etkili olmasını sağlamak esastır ve gereklidir. Siyasi kararlar sağlam bilimsel bilgiye dayanmalı, ancak meşruiyet kaynağı asla yalnızca bilim olmamalıdır. Çok bilinmeyenli bir kriz durumunda, siyaset, bilim, etik ve hukuk arasında açık bir diyalog özellikle gereklidir.
2. Bu bağlamda, epidemiyolojik verilerin retrospektif analizinden esinlenen politikaların, belirsiz ve hızla evrimleşen bir süreçte genel nüfusun güvenliğini tehlikeye atabileceğinden endişe duyulmaktadır. Örneğin, sürü bağışıklığı kavramı için titiz bir etik incelemeye gerek vardır. Kritik vakaların çokluğu ve gelişmiş ülkelerde bile yeterli yoğun bakım koşullarının sağlanamaması nedeniyle tıbbi olarak sürdürülemez koşullar üzerindeki etkisi göz önüne alındığında, bu tür politikalar birey ve toplum sağlığı ve

güvenliği için öngörülemez olumsuz sonuçlara yol açabilir. IBC ve COMEST, sağlam bilimsel bilgi ve uygulamalara dayanmayan politikaların, pandemiye ortak bir yanıt oluşturma çabalarını engelleyeceği kaygısı ile, etik olarak kabul edilemez olduklarını vurgulamaktadır.

3. Salgın hastalıklar, farklı ülkelerdeki sağlık hizmetlerinin güçlü ve zayıf yanlarının yanı sıra sağlık hizmetlerine erişimin önündeki engeller ve eşitsizlikleri de açıkça ortaya çıkarabilmektedir. IBC ve COMEST, kaynakların sağlıkta nasıl dağıtıldığı ve sağlık hizmetlerine yetersiz erişimin birçok sorunun merkezinde yer aldığını hatırlatır. Kaynak tahsisi ve güçlü bir halk sağlığı sistemi hükümetlerin gündeminde ilk sıralarda yer alır. Ancak, bunun uluslararası koordinasyona ihtiyacı olabilir. Siyasi tercihlerin makro düzeyde kaynak tahsislerine etkisi olduğu kadar, mikro düzeyde hasta bakım noktasına varıncaya kadar (örneğin hasta triyajı) kaçınılmaz sonuçları vardır. Bu tercihler, tedaviye erişim talebinin katlanarak ve hızla arttığı pandemi koşullarında daha da kritik hale gelmektedir. Sağlık kaynaklarının makro- ve mikro-tahsisi, yalnızca adalet, fayda ve eşitlik ilkesine dayandığında etik olarak kabul edilebilir. Kaynak eksikliği olduğunda hasta seçimi durumunda, klinik ihtiyaç ve etkili tedavi öncelikli olarak dikkate alınmalıdır. Prosedürlerin şeffaf olması ve insan onur ve haysiyetiyle bağdaşması gerekir. İnsan hakları çerçevesinde yer alan etik ilkeler, sağlığı temel bir insan hakkı olarak kabul eder. UNESCO [Biyoetik ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi](#)'nin (2005) 14. Maddesinde, “ulaşılabilir en yüksek sağlık standardının” temel bir insan hakkı olduğu, yani mevcut bağlamda var olan en yüksek sağlık hizmetlerine erişim imkânı anlamına geldiği belirtilmiştir.
4. Savunmasız bireyler pandemi zamanlarında daha da savunmasız hale gelirler. Yoksulluk, her türlü ayrımcılık, cinsiyet, hastalık, özerklik veya işlevsellik kaybı, yaşlılık, engellilik, etnik köken, mahkûmiyet, belgesiz göçmenlik, iltica ve vatansızlık durumu ile ilgili kırılganlıkları not etmek özellikle önemlidir (bkz. IBC'nin [Mültecilerin Durumuna Biyoetik Yanıt Hakkında Raporu](#) (2017)). IBC ve COMEST, savunmasız kişilerin korunmasına yönelik toplu sorumluluklarımızın tanınmasını ve sözlü ve fiziksel olarak her türlü damgalama ve ayrımcılığın önlenmesi ihtiyacını yeniden teyit eder (bkz. IBC'nin [Her Türü Ayrımcılık ve Damgalanmaya Karşı Raporu](#) (2014); [İnsanın Savunmasızlığı ve Kişisel Bütünlüğe Saygı İlkesi Hakkında Rapor](#) (2013)). İzolasyon ve karantina gibi önlemler korunmasız kişileri büyük ölçüde etkiler. Aile içi şiddete ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde güvencesiz ekonomik koşullarda yaşayan kişilere özel dikkat gösterilmelidir. Destek ve koşullarının kötüleşmesinden kaçınma stratejileri dikkate alınmalıdır. Pandemi endişenin tetiklediği psikolojik stresi ve hapsedilmenin etkisini hafifletmek için ilave önlemler alınmalıdır.
5. Pandemi gibi yüksek risk taşıyan durumlarda gerek bireysel gerekse kolektif düzeyde sağlık hakkının garanti altına alınması, ancak sağlıkla ilgili görev ve sorumlulukların yerine getirilmesi ile mümkündür (IBC'nin [Sağlıkla İlgili Bireysel Sorumluluk İlkesi Raporu](#)'nda (2019) belirtildiği gibi). Sorumlulukları yerine getirmek için öncelikle onları kavramsal olarak tanımak ve hayata geçirebilmek gereklidir. Bu çerçevede, hükümetlerin kamu güvenliğini sağlama, sağlığı koruma ve bunu gerçekleştirmek için kamu ve diğer aktörlerin farkındalığını artırma; toplumun, sadece tek tek bireyler olarak değil aynı zamanda ve her şeyden önce cemiyet olarak herkesi koruyan kurallara uyma; sağlık

çalışanlarının ise hasta tedavi etme ve bakım verme sorumlulukları bulunmaktadır. Kişi kendi sorumluluklarının bilincine vardığında, örneğin bulaşıcı bir hastalığın yayılmasını önlemek için 'sosyal izolasyon' gibi özgürlük kısıtlamalarını, toplumsal ilişkiden soyutlanma olarak değil (Fiziksel mesafeyi artırma gibi) aksine sosyalleşmeyi sürdürmenin bir parçası olarak kabul eder.

6. Politikacılar, bilim insanları, yetkililer ve medya tarafından yayınlanan bilgilerin zamanında, doğru, açık, eksiksiz ve şeffaf olması gerekir. Yaş, yaşam koşulları veya eğitim düzeyine bakılmaksızın herkesin durumu değerlendirebilmesi için farklı seviyelerde bilgilendirilmeye ihtiyaç vardır. Yanlış bilgi ve 'sahte haber' barındıran sosyal medya çağında, doğru kamusal bilgi ve daha da önemlisi bilimsel bilgi, bireylerin toplumsal katılımını yönlendirmede merkezi bir rol oynamalıdır. Günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirmenin en iyi yolları hakkında somut, pratik ve anlaşılır bilgiler, vatandaşların sadece kendi sağlıklarını korumakla kalmayıp aynı zamanda halk sağlığının korunmasına da katkıda bulunmaları açısından kritik önem taşımaktadır. Özünde, panik yaymadan veya koşulların ciddiyetini küçümsemeden, eleştirel bir şekilde vatandaşları var olan veya olacak riskler konusunda bilinçlendirmek ancak dürüst, kesin, şeffaf ve ölçülü bir mesaj ile olabilir.
7. Halen COVID-19'a karşı bir tedavi ve aşı bulmak için araştırma faaliyetleri ve klinik çalışmalarda bir patlama yaşanmaktadır. Büyük ölçüde yerel düzeyde gerçekleşen bu faaliyetlerin yanında uluslararası çabaların koordinasyonuna ve etik inceleme süreçleri hakkında ortak bir anlayışın oluşturulmasına ihtiyaç vardır. Farklı ülkelerde ve farklı yöntemlerle gerçekleştirilen çok sayıda küçük çaplı klinik araştırmanın tedavinin etkili olduğuna ilişkin yeterli kanıtları sağlamayacağı gerçeğinden hareketle, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve ortakları kısaca "[SOLIDARITY](#)"¹ (Dayanışma) adı verilen bir uluslararası çok merkezli çalışma başlatıldığını açıklamıştır. Böyle toplum sağlığını tehdit eden acil durumlar sırasında yeni tedaviler için yapılacak klinik araştırmaları geciktirmemek için etik kurullar ve sağlık otoritelerinin projeleri hızlı biçimde gözden geçirilmesi ve oylaması gerekli olabilir. Salgın sırasında küresel düzeyde sorumlu araştırmalar için bir gözetim komitesi acilen oluşturulmalıdır. Böyle bir komite, yerel düzeylerde elde edilen sonuçları toplamalı ve pandemilerde istisnai olabilecek ve rutin kurallara uymayabilecek inceleme prosedürlerini koordine etmeli/paylaşmalıdır. Bu bağlamda, yerel (ulusal) etik inceleme kurullarına rehberlik yapabilmek önemlidir. Küresel tehdidin doğası göz önünde bulundurularak yeni uygulamaların acil durum bağlamında ele alınması anlaşılabilir. Bununla birlikte, bu tür kararlar etik bakımdan her zaman savunulabilir olmalıdır (bkz. [Bulaşıcı Hastalık Salgınlarında Etik Konuların Yönetimi İçin DSÖ Rehberi](#) (2016)). Etik ilkeler terk edilemez, ancak istisnai koşullara adapte edilebilirler. Bu koşullar altında araştırmaların sadece maddi kazanç için yapılmaması da önem taşımaktadır. Şeffaflık, veri paylaşımı ve tüm insanlar için araştırmanın faydalarının paylaşılması temel değerler olarak kabul edilmelidir (bkz. IBC'nin [Faydaların Paylaşılması İlkesi Raporu](#) (2015)). IBC ve

¹WHO, How the Solidarity trial works, <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/global-research-on-novel-coronavirus-2019-ncov/solidarity-clinical-trial-for-covid-19-treatments> [Erişim tarihi: 05/04/2020]

COMEST, Wellcome Trust'ın toplum sağlığını tehdit eden acil durumlarda COVID-19 ile ilgili bilimsel yayınların açık erişime açılması [çağrısına](#)² yanıt veren sayıları hızla artan fon sağlayıcı kurum ve bilimsel dergiyi alkışlamaktadır.

8. Acilen tedavi bulma zorunluluğu bilim etiği uygulamalarını engellememelidir. Araştırmacılar, araştırma etiği ilkelerine uymalı ve salgının doğasını göz önünde bulundurarak, endişe verici olan araştırma sonuçlarının kötü niyetle kullanımına karşı uyanık olmalıdır. Tüm araştırma faaliyetleri, yetkili etik kurulların incelemesine tabidir. Bu tür bağımsız komiteler kesintisiz çalışmaya devam etmelidir.
9. Cep telefonları, sosyal medya ve yapay zekâ gibi dijital teknolojiler, hastalığın yayılması ve insanların davranışlarını izlemeyi, öngörmeyi ve etkilemeyi mümkün kılarak pandemi ile baş etmede önemli bir rol oynayabilir. Bu teknolojilerin kullanımıyla ilgili etik, sosyal ve politik konuların yeterince ele alındığından emin olunmalıdır. İnsan haklarına her zaman saygı gösterilmeli, kişisel bilgilerin korunması ve özerklik gibi bireysel değerler, güvenlik ve emniyet değerleri ile dikkatle dengelenmelidir.
10. Hastalığın hızla yayılması, ülkeler, topluluklar ve bireyler arasında bulaşmayı önlemek amacıyla sınırlar ve engeller getirilmesine neden olur. Bu tür aşırı önlemler, pandemi ile mücadelede uluslararası iş birliğini bozmamalı, yabancı düşmanlığı ve ayrımcılığı kışkırtmamalı veya sürdürmemelidir. İzolasyon ve yalnızlığa sığınmak yerine dayanışma ve iş birliği kurmak etik bir görevdir. Çođu toplum rekabeti ödüllendiren ekonomik modellerle yönetilirken, insanlık olarak iş birliği ile hayatta kalan ve ilerleyen bir tür olduğumuzu hatırlamak gerekir. Bu salgın bağlamında hükümetler ile kamu ve özel sektör ve sivil toplum, ayrıca, uluslararası ve bölgesel örgütler gibi her düzeyde iş birliği önemlidir.
11. Salgın hastalıklar sırasında bariz olarak ortaya çıktığı gibi, tanı testi, koruyucu maske ve solunum cihazı gibi malzemelerin üretiminde kullanılan girdilerin tedarik edilmesinde ülkelerin aslında birbirlerine ne kadar bağımlı olduğu görülmektedir. IBC ve COMEST, toplum sağlığını bozacak global bir acil durum olduğunda dar ulusal çıkarlar yerine uluslararası iş birliği ve dayanışma çağrısı yapar ve zengin ülkelerin fakir ülkelere yardım etme sorumluluğunun altını çizer. Ayrıca, gerekli dayanışmayı zayıflatmaya çalışan kişi veya gruplarla ilişkilendirilebilecek her türlü insan ticareti ve/veya yolsuzluğa karşı önlemlerin alınması çağrısını yineler.

² Wellcome trust Press release, Sharing research data and findings relevant to the novel coronavirus (COVID-19) outbreak. 31/01/2020. <https://wellcome.ac.uk/coronavirus-covid-19/open-data> [Erişim tarihi: 05/04/2020]